TEXT: PETR HAVEL, FOTO: NINA HAVLOVÁ

FARM TO FORK:

Pozitiva v dokumentu převažují

Od května 2020, kdy Evropská komise zveřejnila strategii Farm to Fork, jejímž cílem je udržitelná zemědělská a potravinářská produkce na území EU a snížení negativních dopadů uvedených oborů na životní prostředí, hraje tento dokument významnou roli v plánech budoucí Společné zemědělské politiky EU (SZP) nejen pro období nastávající evropské „sedmiletky", ale i v delším časovém úseku.

Červenka obecná

Farm to Fork (ve volném překladu od zemědělce ke spotřebiteli) je totiž v praxi podmnožinou Zelené dohody pro Evropu (Green Deal) stanovující cíle EU až do roku 2050 a má také ambici naplnit další z květnových dokumentů, totiž Biodiversity Strategy, jejímž cílem je do roku 2030 posílit biologickou rozmanitost na území Evropy. Ačkoli má český překlad Farm to Fork necelých 20 stránek textu, diskuse se vedou především o snížení používání nejnebezpečnějších pesticidů o 50 procent, omezení používání hnojiv do roku 2030 o 20 procent a nárůst ploch ekologického zemědělství ke stejnému období 2030 na nejméně 25 procent. To je ovšem jen pomyslný vrchol pyramidy cílící především na regulace intenzivního zemědělského hospodaření. Součástí Farm to Fork je ale například i snížení objemu potravinového odpadu na úrovni maloobchodu i spotřebitelů na polovinu nebo třeba zvýšená podpora vědy a výzkumu, přičemž v rámci programu HORIZONT navrhuje Evropská Komise vynaložit 10 miliard eur na „výzkum a inovace v oblasti potravin, bioekonomiky, přírodních zdrojů, zemědělství, rybolovu, akvakultury a životního prostředí, jakož i na využívání digitálních technologií a řešení inspirovaná přírodou pro zemědělskopotravinářské odvětví".

V dokumentu jsou však také obsaženy ambice na regulaci nadměrného rybolovu, což naší zemi zdánlivě nezajímá (s tím související podpora cíleného chovu ryb v intenzivních akvakulturách by nás ale zajímat měla), vzhledem k probíhající kůrovcové kalamitě bude nicméně pro ČR důležitý i legislativní návrh, který Farm to Fork zmiňuje a který má zabránit nebo minimalizovat „uvádění takových produktů na trh, které jsou spojeny s odlesňováním nebo znehodnocováním lesů". Ten hodlá Komise představit v roce 2021. To vše fakticky znamená, že Farm to Fork zasahuje nebo zasáhne do řady oblastí, které se v souvislosti s tímto dokumentem nezmiňují možná i proto, že mnohé komentáře k němu jsou spíše než rozborem publikovaného textu reakcemi na názory, které k tématu publikoval někdo jiný, s nímž nemá autor reakce totožný pohled. To pak může v myslích čtenářů, diváků nebo účastníků sociálních sítí obtížně generovat objektivní přístup k tezím, které dokument nabízí.

Nejen k Farm to Fork, ale i k dalším strategiím EU na následné roky se přitom dosud vyprofilovaly dva zcela odlišné přístupy, které ale mají společný jmenovatel – totiž převážně odmítavý postoj. Zatímco podnikatelům v zemědělství se zdá „zelenající Evropa" příliš zelená a obávají se zejména zvýšení nákladů na svou produkci a ztráty ekonomické konkurenceschopnosti vůči neevropským teritoriím, ekologům a ochráncům přírody se naopak zdají ambice EU, vtělené do prezentovaných dokumentů a zejména do stále konkrétnějších obrysů SZP, z hlediska ochrany životního prostředí nedostatečné a tedy naopak zelené málo. Je však třeba vědět, že dosáhnout dohody mezi oběma zmíněnými názorovými skupinami, a ještě navíc napříč 27 státy s rozdílnými geografickými, strukturálními, ekonomickými i politickými podmínkami, není jednoduché a od samého

počátku bylo zřejmé, že se tak musí stát pouze v podobě kompromisu, který nebude nikomu úplně vyhovovat, ale bude „průchodný“.

K Farm to Fork lze přitom obecně uvést, že cíle v něm popsané jsou prakticky ve všech ohledech žádoucí a správné a pokud nebudou provázeny nadměrnou byrokracií, měly by zároveň zlepšit životní prostředí v Evropě i vyhovovat evropským spotřebitelům. Všeobecnou snahou má být totiž kvalitnější a zdravější stravování, což je žádoucí mimo jiné jako možnost zvýšení imunity (a to je dnes v době koronaviru skutečně velké téma), ale také jako prevence nárůstu obezity a dalších civilizačních nemocí. Otázkou ovšem je, jak bude pojem „zdravé stravování“ uchopen – převažujícím názorem je totiž výrazně snížit konzumaci potravin živočišného původu, zejména pak „červeného masa“, které podle Farm to Fork zahrnuje „hovězí, vepřové, jehněčí a kozí maso a veškeré druhy zpracovaného masa“, aniž by ale byla vzata v úvahu aktuální nutriční doporučení, která poukazují na potřebu konzumace živočišných bílkovin (mimo jiné i pro seniory) jakožto zdrojů pro tělo potřebných látek, které ve stravě rostlinného původu nejsou. Zejména pasoucí se skot, ovce a kozy se navíc podílejí na zlepšování stavu krajiny a redukce stavů těchto hospodářských zvířat by byla v přímém rozporu

Příklad revitalizace vodních ploch

Rákosník obecný

Vlevo med od českých včelařů – z prezentace Med roku

s deklarovaným zvýšením biodiverzity (pestrosti krajiny). Produkce masa je napadána jak z hlediska vyšší spotřeby vody (to je ale zavádějící, voda spotřebovaná na produkci krmiv a masa jako takového se z přírody neztrácí, ale opětovně se do ní vrací), tak z hlediska produkce skleníkových plynů, především pak metanu prostřednictvím skotu. Z uvedeného příkladu je přitom zřejmé, jak složitá je interpretace Farm to Fork, pokud se na dokument nahlíží pouze z jednoho pohledu.

Zřejmě nejdůležitější pasáž v uvedeném dokumentu se týká podpory krátkých dodavatelských řetězců a lokální zemědělské a potravinářské produkce (odtud také slogan od zemědělce ke spotřebiteli), což v praxi znamená, že z naplnění dokumentu by měli mít prospěch menší a střední zemědělci a obecně zemědělci na bázi rodinných farem. I tady je ale vhodné zpřesnit „pojmologii“. Z pohledu kategorizace podniků je „malým podnikem“ subjekt, který může zaměstnat až 50 pracovníků, což ovšem v zemědělství znamená, že jde o podnik minimálně střední, spíše však velký. Rodinné farmy, na nichž z 90 procent stojí zemědělská produkce v EU i ve světě, si ale obvykle vystačí s rodinnými příslušníky, případně s několika pracovníky,

Agrolesnické systémy – příklad udržitelného hospodaření

Rybí plůdek – pstruh v recirkulačním systému

často sezónními. V takovém případě je pak třeba mluvit o mikropodniku, což je subjekt do 10 zaměstnanců. Právě v ČR se nicméně pojem mikropodnik téměř nepoužívá, a stejně tak neexistuje, ani na evropské úrovni, definice rodinné farmy, ačkoli to Evropská komise již v roce 2017 slíbila. Bylo by to ale žádoucí, mimo jiné proto, aby bylo zřejmé, pro koho a na co budou směrovány evropské dotace, především ty s vazbou na přírodě blízké hospodaření.

Farm to Fork každopádně v současné době není příliš v souladu s plány na reformu SZP. Právě to kritizují ekologové a ochránci přírody, přičemž mimo jiné operují úbytkem biodiverzity, zhoršováním kvality půdy i kontaminací zdrojů pitné vody. S cílem ovlivnit zejména postoj zemědělských politiků proto vydalo ještě před zveřejněním Farm to Fork 3 600 evropských vědců, výzkumníků a ochránců přírody zprávu, která doporučovala významnou proměnu podoby zemědělských dotací, jejichž současné nastavení podle nich ohrožuje životní prostředí. Zatímco Farm to Fork je s tímto apelem obecně spíše v souladu, budoucí zemědělská politika EU reflektuje postoje vědců jen velmi málo.

To se týká také možného krácení dotací pro největší zemědělské podniky (zastropování), které by zatím mělo být na národní úrovni dobrovolné, stále ale ještě není zřejmé, jaké bude definitivní řešení. Také proto je dosavadní výsledek jednání o reformě SZP hodnocen převážně jako vítězství „agrární lobby“. Ve hře je ale ještě schválený návrh předložený předsedkyní výboru Evropského parlamentu (EP) pro rozpočtovou kontrolu Monikou Hohlmeierovou, který má zastropovat dotace na úrovni fyzických osob a ne zemědělských podniků, což by bylo zřejmě i jednodušší řešení. Každopádně je zřejmé, že Rada ministrů zemědělství, která doporučila dobrovolné zastropování, ještě nezvítězila - pro krácení dotací je jak EP, tak Evropská komise, a názor těchto

Huboká orbą, pole bez vegetačního pokryvu zvyšující riziko eroze.

Tesařík alpský – prioritní druh chráněný EU

Vlevo vejce z nekleco-vého chovu

klíčových evropských institucí není prostě možné jen tak „smést ze stolu“. Farm to Fork každopádně konstatuje, že účinnost dotací se má zlepšit a že „podpora příjmů bude zastropována a lépe zacílena spíše na ty zemědělce, kteří ji potřebují a kteří plní ekologické ambice, než na subjekty a společnosti, které mají pouze přístup k zemědělské půdě“.

Smést ze stolu každopádně nebude možné ani základní teze Farm to Fork také proto, že se s nimi většina nezemědělské veřejnosti ztotožňuje. Je však třeba předpokládat, že ne všechny teze budou naplněny, případně budou naplněny později, než dokument zamýšlí. Jak rychle to bude, bude také záležet na „prováděcích vyhláškách“ k uvedenému dokumentu, neboť ten je především vizí. Její součástí je v souladu s Green Deal stanovit „spolehlivá pravidla pro certifikaci odstraňování uhlíku v zemědělství a lesnictví“ jako nástroje pro výplatu dotací zemědělcům a lesníkům za ukládání uhlíku, které zajišťují. „Členské státy by mohly tato pravidla používat při navrhování plateb v rámci SZP na základě uloženého uhlíku. Kromě toho by i soukromé společnosti mohly mít zájem nakupovat takové certifikáty na podporu opatření v oblasti klimatu, což by pro zemědělce a lesníky představovalo další motivaci (kromě plateb v rámci SZP) pro ukládání uhlíku,“ konstatuje se v dokumentu.

Udržitelné zemědělské a potravinářské systémy by přitom mohly podle Komise pro udržitelný rozvoj (Business & Sustainable Development Commission) do roku 2030 vytvořit novou ekonomickou hodnotu ve výši více než 1,8 bilionu eur. Farm to Fork zároveň konstatuje, že „udržitelnější potravinový systém EU vyžaduje i udržitelnější postupy obchodních partnerů“. „S cílem podpořit postupný přechod k používání bezpečnějších přípravků na ochranu rostlin zváží EU v souladu s pravidly WTO a na základě posouzení rizik přezkum přípustných odchylek pro dovoz látek, které splňují kritéria pro schválení a představují vysokou míru rizika pro lidské zdraví“, uvádí přitom strategie od zemědělce ke spotřebiteli.

O tom se příliš nemluví, ačkoli naplnění této vize by nepochybně vedlo k zavádění netarifních bariér v agrárnězahraničním obchodu a s vysokou pravděpodobností k růstu cen potravin. Na druhou stranu, pokud by šlo o produkty skutečně kvalitní, byl by to přínos právě pro spotřebitele, a jistě i pro životní prostředí v podobě omezení zbytečných transportů potravin ze zbytečně vzdálených oblastí.

Na závěr lze snad jen dodat, že zlepšení stavu životního prostředí nemusí být vždy jen věcí bruselské, nebo i národní legislativy. I v naší zemi existuje již nyní množství občanských aktivit, které k takovému cíli míří zcela spontánně, například pomocí soutěží a projektů, jako je Pestrá krajina (Asociace soukromého zemědělství ČR), Adapterra Awards (Nadace Partnerství), Chytrá krajina (Česká zemědělská univerzita v Praze) nebo Vracíme vodu lesu (Lesy České republiky). Přispět však může i veřejnost. Zhruba tři miliony vlastníků půdy v ČR pronajímající své pozemky hospodařícím zemědělcům mohou z pozice vlastníka do způsobu obhospodařování zemědělcům mluvit. Jak na to radí mimo jiné nedávno spuštěný portál "Rádce pro vlastníky půdy" na stránce www.propudu.cz.

